

PO CO (NAM) PRZYRODA?

Ochrona przyrody a przyszłość

RAPORT FORESIGHT →

WSTĘP

Proces, który naukowo nazywa się „utrata różnorodności biologicznej”, dzieje się codziennie, tuż obok nas – i przez nas. Wpływa na niego nie tylko wycinanie Puszczy Amazońskiej czy zanik raf koralowych, ale także tysiące codziennych działań i zachowań, zwykle podejmowanych w imię złe pojętego postępu. Znany i dobrze udokumentowany element tego procesu to wymieranie gatunków – zagadnienie istotne zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej¹. Gatunki dawniej pospolite, odgrywające kluczową rolę w ekosystemach, stają się rzadkie, i choć niekoniecznie wymierają zupełnie, to zmiana ich liczebności powoduje zmiany w funkcjonowaniu całych ekosystemów.

Wiele danych potwierdza, że w całej Europie mamy do czynienia z kryzysem bioróżnorodności (w tym silnym spadkiem liczebności tak powszechnych grup, jak np. owady), nawet na terenach, na których teoretycznie ją chronimy². W wielu miejscach potwierdzono drastyczny ubytek różnorodności i liczebności „owadów zapylających” (przy czym nie chodzi tu o hodowane przez ludzi pszczoły miodne, ale o dzikie gatunki)³. Nawet śpiew ptaków jest coraz rzadszy i cichszy⁴. Niezależnie od twardych danych naukowych, przejawy tego zjawiska są powszechnie dostrzegalne.

Z krajobrazu znikają pospolite niedgys gatunki ptaków, np. czajki; w wielu regionach coraz mniej jest gawronów czy wróbli. Rośliny i motyle opisywane w starych książkach jako „pospolite” udaje nam się spotkać tylko wyjątkowo. Kryzys bioróżnorodności postępuje ramię w ramię z kryzysem klimatycznym, powiązany z nim systemem sprzężeń zwrotnych. Pogarsza się stan wielu ekosystemów, między innymi leśnych, rzecznych czy bagiennych, które nie tylko stanowią ostoje różnorodności biologicznej, ale są naszymi sprzymierzeńcami w ograniczaniu negatywnych skutków zmian klimatu.

Tak, jako społeczeństwo europejskie próbujemy przeciwstawić się tym procesom i chronić przyrodę.

Stworzyliśmy zasady, według których oceniamy wpływ danego przedsięwzięcia na środowisko. Wprowadziliśmy przepisy chroniące wiele gatunków. Działania z zakresu ochrony przyrody staramy się wkomponować w istotne gałęzie działalności gospodarczej – leśnictwo, rolnictwo, zarządzanie wodą. Przeznaczamy miliony euro na przedsięwzięcia chroniące niektóre elementy przyrody. Ustanawiamy międzynarodowe cele w postaci zatrzymania utraty różnorodności biologicznej, do 2010 r., do 2020 r. a teraz do 2030 r.

Tylko dlaczego to się nie udaje? Przeprowadzona w latach 2013-2018 ocena stanu wybranych gatunków i siedlisk przyrodniczych we wszystkich krajach UE⁵ pokazuje, że w zasadzie nie odwrócono żadnego z negatywnych trendów i zły stan środowiska naturalnego nie poprawił się (prawie wszystkie pozorne „sukcesy” to tylko wynik lepszego rozpoznania, a nie faktycznej poprawy). Polska niestety nie jest tu wyjątkiem. W nizinnej części naszego kraju, spośród 70 występujących na tym obszarze typów szczególnie cennych ekosystemów (wymienionych w unijnej dyrektywie siedliskowej), zaledwie 8 jest we właściwym stanie. W Polsce spada liczebność ponad połowy gatunków, które musimy chronić jako składnik dziedzictwa przyrodniczego całej Unii Europejskiej – głównie w wyniku utraty optymalnych dla nich siedlisk. W innych państwach UE jest podobnie.

Oczywiście są też sukcesy. Niektóre negatywne trendy udało się odwrócić, uratować część gatunków na granicy wymarcia czy ocalić cenne fragmenty łądów i mórz. Jednak całościowy obraz batalii o zachowanie dziedzictwa przyrodniczego Ziemi nie wypada optymistycznie.

PO CO (NAMI) PRZYRODA?

¹ Por. np. Kuipers K.J.J., Hellweg S., Verone F. 2019. Potential Consequences of Regional Species Loss for Global Species Richness: A Quantitative Approach for Estimating Global Extinction Probabilities. *Environmental Science & Technology* 2019 53(9), 4728-4738; DOI: 10.1021/acs.est.8b06173, 1 lit. tam cyt.

² Np. Hallmann CA, Sorg M, Jongejans E, Siepel H, Hofland N, Schwan H, et al. (2017) More than 75 percent decline over 27 years in total flying insect biomass in protected areas. *PLoS ONE* 12(20): e0185809. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0185809>

³ Np. Potts S.G., Biesmeijer J.C., Kremen C., Neumann P., Schweiger O., Kunin W. 2010. Global pollinator declines: trends, impacts and drivers. *Trends in Ecology & Evolution* 25, 6: 345-353, <https://doi.org/10.1016/j.tree.2010.01.007>. Vanbergen, A.J. and Initiative, I.L.P. (2013), Threats to an ecosystem service: pressures on pollinators. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 11: 251-259. <https://doi.org/10.1890/152026>

⁴ Morrison, C.A., Aumins, A., Benkó, Z. et al. Bird population declines and species turnover are changing the acoustic properties of spring soundscapes. *Nat Commun* 12, 6217 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41467-021-26488-1>

⁵ synteza: <https://www.eea.europa.eu/publications/state-of-nature-in-the-eu-2020> Statystyki czątkowe <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/state-of-nature-in-the-eu/article-17-national-summary-dashboards/general-information-on-habitats-and-species> Dane źródłowe: <https://nature-art17.elonet.europa.eu/article17/> | <https://www.elonet.europa.eu/ets/etc-bd/activities/reporting/article-12>

UNIJNA STRATEGIA NA RZECZ RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ 2030

W maju 2020 r. pojawiła się nowa propozycja Komisji Europejskiej – Unijna strategia na rzecz różnorodności biologicznej „Przywrócić przyrodę do naszego życia”. Jest planem ochrony i odtwarzania przyrody w Unii Europejskiej. W październiku 2020 r. ten dokument został przyjęty przez państwa członkowskie.

Strategia budzi emocje i dyskusje. Jedni widzą w niej punkt zwrotny, który wyznaczy koniec procesu znikania przyrody z naszego życia i da nam szansę na odtworzenie tego, co utraciliśmy. Inni uważają, że idzie za daleko, że zniszczy wygodną teraźniejszość – zahamuje rozwój gospodarczy i zaburzy całe gałęzie gospodarki. Te dyskusje pojawiają się nie bez przyczyny. Strategia stawia kolejne cele i mówi jasno: **kontynuacja tego, co dotąd robiliśmy, nie wystarczy**. Konieczna staje się zmiana podejścia do przyrody: wymagająca oddania przyrodzie części przestrzeni, zasobów, zysków, a także użycia znacznych środków na jej odtwarzanie. Faktycznie, nigdy dotąd żadna poprzednia strategia i żadne poprzednie deklaracje nie rysowały tak ambitnie perspektywy znaczącej zmiany w zakresie ochrony przyrody.

Strategia jest wspólnym planem działania Unii Europejskiej. Zakłada dobrowolną współpracę wszystkich państw członkowskich na rzecz jej realizacji, a także stworzenie nowego prawa unijnego i miękkich mechanizmów służących nakłanianiu państw członkowskich do takiej współpracy. Dokument ten zakłada m.in. objęcie prawną ochroną co najmniej 30% powierzchni lądowej UE i co najmniej 30% obszaru morskiego UE. Dodatkowo 1/3 tej powierzchni (a więc 10% powierzchni UE) miałyby zostać faktycznie i zupełnie oddana przyrodzie – tj. objęta tzw. „ochroną ścisłą”.

Pojęcie „ochrona ścisła” w rozumieniu europejskim ma jednak nieco inne znaczenie niż to, do którego przywykliśmy w Polsce. W dużym stopniu oznacza zostawienie przyrody samej sobie, tak by mogła się rozwijać na drodze naturalnych procesów. Częściowo dopuszcza jednak czynne działania ochronne, niezbędne do odtworzenia lub zachowania odpowiednich siedlisk i gatunków. Cel „objęcia ochroną ścisłą 1/3 obszarów chronionych” nie oznacza automatycznie wyznaczenia tego typu obszarów na 10% terytorium każdego państwa. Wskaźnik miałby być osiągnięty w skali większych regionów geograficzno-przyrodniczych Europy (tzw. regionów biogeograficznych), stosownie do warunków przyrodniczych poszczególnych państw. Tak czy inaczej, osiągnięcie celów Strategii będzie niemałym wyzwaniem. Komisja Europejska szacuje, że obecnie ochronie ścisłej w rozumieniu Strategii podlega 3% obszaru lądowego i 1% obszaru morskiego UE. W Polsce kryteria „ochrony ścisłej” w rozumieniu Strategii spełnia nie więcej niż 2% terytorium kraju.

Wiemy, że stoimy w obliczu ważnej zmiany, której przyrodnicze, ekonomiczne, polityczne czy społeczne konsekwencje staną się w pełni widoczne i zrozumiałe dopiero w długofalowej perspektywie. Sprowadza nas to do dwóch pytań: **co stanie się, jeżeli faktycznie oddamy przyrodzie 10% przestrzeni? A przede wszystkim, co stanie się, jeżeli tego nie zrobimy?** Niniejszy raport jest próbą odpowiedzi na te pytania. Sięgnęliśmy po metodę foresightu, która pozwala tworzyć wariantowe scenariusze przyszłości na podstawie informacji uzyskanych od ekspertów z różnych dziedzin. Trzy scenariusze, które prezentujemy w raporcie, nie są jedynymi możliwymi, ale dobitnie pokazują możliwe konsekwencje społeczno-gospodarcze naszych działań w zakresie ochrony przyrody – lub ich braku.

ClientEarth[⊕]
Prawnicy dla Ziemi

**CZYM JEST
FORESIGHT?**

FORESIGHT TO RODZAJ PROGNOZOWANIA, MAJĄCY NA CELU TWORZENIE PRAWDOPO- DOBNYCH WIZJI PRZYSZŁOŚCI.

**TO NARZĘDZIE WSPOMAGAJĄCE
ZARZĄDZANIE STRATEGICZNE.
UWZGLĘDNIĄ ZMIENIAJĄCE SIĘ
WARUNKI, DIAGNOZUJE PRZYSZŁE
SZANSE I ZAGROŻENIA ORAZ
IDENTYFIKUJE OCZEKIWANIA
DOTYCZĄCE ANALIZOWANEGO
WYCINKA RZECZYWISTOŚCI.**

**OPIERA SIĘ NA ANALIZIE
DOSTĘPNYCH DANYCH I ICH
SKONFRONTOWANIU Z OPINIAMI
EKSPERTÓW. TAKA FORMUŁA
SPRZYJA MERYTORYCZNEJ DYS-
KUSJI I WSKAZYWANIU CZYNNIKÓW
MAJĄCYCH KLUCZOWY WPŁYW NA
ROZWÓJ DANEGO ZAGADNIENIA.**

Foresight prowadzi zatem do określenia prawdopodobnych scenariuszy przyszłych wydarzeń. Umiejętność ich zdefiniowania jest kluczowa w kontekście podejmowania strategicznych decyzji i bieżących działań. Ze względu na niestałość analizowanych trendów oraz kompleksowość zjawisk, foresight nie powinien być traktowany jako dosłowne przewidywanie przyszłości. Celem tego procesu jest bowiem określenie najbardziej prawdopodobnych kierunków rozwoju i realnych, równorzędnych wizji dotyczących tego, co może nastąpić. Foresight jest również sposobem na społeczne budowanie świadomego myślenia o przyszłości nas wszystkich w celu podejmowania lepszych i bardziej odpowiedzialnych decyzji już dziś.

METODA

Foresight jako metoda projektowania scenariuszy przyszłości wymaga określenia i analizy tendencji i trendów danego zagadnienia. W tym celu użyliśmy dwóch metod badawczych. Rozpoczęliśmy od zebrania, analizy oraz przetworzenia danych i informacji pochodzących z dostępnych źródeł (tzw. badania kameralne), a następnie sformułowaliśmy na ich podstawie wnioski dotyczące badanego problemu.

Następnie wyodrębniliśmy 3 główne obszary istotne z punktu widzenia badanego zagadnienia, które pozwoliły nam określić wiodące kategorie i dziedziny wiedzy eksperckiej, niezbędnej do kompleksowego zgłębienia problemu badawczego. Dla każdego z obszarów przeprowadziliśmy panel ekspercki, który miał formę moderowanej dyskusji, eksperckiego wywiadu grupowego w obrębie z góry zdefiniowanej tematyki. Wnioski ze spotkania były podstawą do utworzenia tez dotyczących przyszłości przyrody w Polsce. Układ paneli był następujący:

PANEL EKSPERCKI 1

PRZYRODA

Cel: Omówienie kluczowych czynników zmian i stanu badań z zakresu szeroko pojętego przyrodoznawstwa z naciskiem na rolę i znaczenie ochrony ścisłej i bioróżnorodności.

Do zadań grona eksperckiego należało zdefiniowanie kluczowych obszarów i czynników determinujących przyszłość dzikiej przyrody w Polsce. W trakcie panelu zostały nakreślone kluczowe problemy, determinanty, szanse i zagrożenia, kierunki zmian, które należy wziąć pod uwagę podczas dalszego prognozowania.

PANEL EKSPERCKI 2

GOSPODARKA I TURYSTYKA

Cel: Omówienie zależności między formami ścisłej ochrony przyrody a gospodarką i turystyką.

Panel ten miał na celu analizę relacji pomiędzy przyrodą a różnymi sektorami gospodarki. Zadano w nim m.in. szereg pytań dotyczących aktualnego i długofalowego wpływu ochrony ścisłej oraz bioróżnorodności na ekonomię i polityki lokalne. W gronie ekspertek i ekspertów rozważaliśmy najważniejsze tendencje i czynniki zmian, które posłużyły konstrukcji szczegółowych tezy badawczych dotyczących relacji przyroda-gospodarka oraz przyroda-społeczeństwo.

PANEL EKSPERCKI 3

DOBROSTAN I STYL ŻYCIA

Cel: Omówienie relacji przyroda-człowiek, przyroda-jednostka.

Ekspertki i eksperci dyskutowali o wpływie dzikiej przyrody na naszą psychikę i dobrostan. Oprócz kwestii psychologicznych i klinicznych poruszane były również aspekty kulturowe i lifestyle'owe obcowania z przyrodą, również w kontekście obecnych trendów i zagrożeń cywilizacyjnych.

Na podstawie analizy wniosków z prac kameralnych i danych z paneli eksperckich powstały 23 tezy badawcze, które poruszają przyrodnicze, gospodarcze, polityczne i społeczne aspekty wpływu ścisłych form ochrony przyrody na przyszłość nas wszystkich.

TEZY – WYNIKI BADANIA EKSPERCKIEGO

TEZY ZOSTAŁY ZEBRANE I PRZEDSTAWIONE W FORMIE ANKIETY CAWI (COMPUTER ASSISTED WEB INTERVIEW – BADANIA PROWADZONE ZA POMOCĄ ANKIETY ELEKTRONICZNEJ DO SAMODZIELNEGO WYPEŁNIENIA PRZEZ INTERNET).

Trafiły w ręce 23 ekspertek i ekspertów, którzy reprezentują różne dziedziny wiedzy, takie jak: biologia, socjologia, psychologia, ekonomia. Dotarli do teoretyczek i teoretyków oraz praktyczek i praktyków; naukowczyń i naukowców, przyrodniczek i przyrodników; polityczek i polityków, sportowczyń i sportowców, lekarek i lekarzy, przedstawicielek i przedstawicieli biznesu. Nasze ekspertki i eksperci, niezależnie od siebie, wypełnili kwestionariusz online i **ocenili prawdopodobieństwo zrealizowania się danej tezy na skali od 1 do 10**. Każde z nich otrzymało możliwość pozostawienia merytorycznego komentarza na temat wybranych twierdzeń. Na podstawie tych najmniej i najbardziej prawdopodobnych tez zaprojektowane zostały 3 scenariusze przyszłości dzikiej przyrody w Polsce. Poniżej przedstawiamy wyniki eksperckiego badania CAWI. Tezy z wybranymi komentarzami ekspertek i ekspertów prezentujemy w kolejności od najbardziej prawdopodobnych w ocenie respondentek i respondentów.

TEZA 22

ŚREDNIA: 8,91

Spędzanie czasu na łonie natury wiąże się zarówno z korzyściami poznawczymi, jak również poprawą nastroju oraz zdrowia psychicznego i samopoczucia. W związku z rosnącym negatywnym wpływem czynników cywilizacyjnych i wzrastającym tempem życia potrzeba kontaktu z dziką przyrodą będzie rosta.

TEZA 19

ŚREDNIA: 8,61

Jeśli narastać będzie presja na środowisko naturalne, a co za tym idzie nie będzie ono w stanie „dostarczać usług” – takich jak podaż wody, regulacja procesów klimatycznych (temperatury, wilgotności) i zjawisk pogodowych – jako społeczeństwo będziemy musieli za to zapłacić, stosując zabiegi agrotechniczne, systemy oczyszczania wody czy powietrza.

TEZA 18

ŚREDNIA: 8.0

Niewyznaczenie nowych obszarów objętych ochroną ścisłą i nieefektywne zarządzanie obszarami chronionymi wpłynie negatywnie na możliwości korzystania z usług ekosystemowych, takich jak podaż wody, regulacja procesów klimatycznych i zjawisk pogodowych, co powoduje wzrost liczby klęsk żywiołowych na terenie Polski.

TEZA 21

ŚREDNIA: 7,43

W perspektywie najbliższej dekady lekarze i lekarzki w Polsce będą zalecali pacjentkom i pacjentom obcowanie z dziką przyrodą jako formę terapii na choroby cywilizacyjne.

„Nawet jeśli lekarze mają tego świadomość, nie mają środków, możliwości i często woli, by podjąć działania w tym zakresie. Póki sytuacja z administracją i finansowaniem opieki medycznej w Polsce się nie zmieni, nie mamy co liczyć na jakiegokolwiek działania w tym kierunku. Sądzę, że potencjał spacerów terapeutycznych szczególnie tkwi w sanatoriach. Aż by się prosiło, by w takich miejscach pojawiły się osoby pomagające rekonwalescentom w podejmowaniu wypraw przyrodniczych, choćby w małej skali, jak przejsie po parku, ze zwróceniem uwagi na pewne elementy przyrody, które

TEZA 16

ŚREDNIA: 8,78

W Polsce jest obecnie za mało parków narodowych, żeby zapewnić skuteczną ochronę najcenniejszych obszarów przyrodniczych. Ich liczba musi w przyszłości wzrosnąć.

TEZA 2

ŚREDNIA: 8,17

Jedna trzecia spożywanej przez ludzi żywności produkowana jest przy udziale owadów zapylających, znaczące zmniejszenie ich populacji na przestrzeni najbliższej dekady stanowić będzie poważne zagrożenie dla rolnictwa i bezpieczeństwa żywnościowego Europy i świata.

TEZA 3

ŚREDNIA: 7,91

Osoby zajmujące się rybołówstwem na Morzu Bałtyckim będą musiały się przebranżowić ze względu na niewystarczające zasoby ryb w morzu.

później pacjent mógłby sam obserwować. Być może warto by zastanowić się, czy przewodnik nie powinien w związku z tym zlecać pewnych obserwacji, ich notowania, a na koniec obejrzenia ich wspólnie z pacjentem (najlepiej także kilka razy w trakcie pobytu), by je podsumować, coś odpowiedzieć, a na pożegnanie zlecić jakieś zadania do domu? Może tacy zieloni terapeuci mogliby być dostępni w miejscach zamieszkania pacjenta, wspomagać go w obserwacjach przyrodniczych (w żadnym razie nie wtrącać się w sam proces medyczny), co z jednej strony otworzyłyby oczy pacjenta na przyrodę, a w konsekwencji na potrzebę jej ochrony, z drugiej zaś wpływało pozytywnie na zdrowie. Dla osób z ograniczeniami ruchowymi również można zorganizować takie terapie, choćby organizując spacer po miejskich parkach dla osób na wózkach inwalidzkich”.

TEZA 23

ŚREDNIA: 7,0

Osoby mieszkające w pobliżu parków narodowych będą cieszyć się lepszym stanem zdrowia psychicznego i fizycznego, a to przełoży się na wyższy wskaźnik szczęścia (HPI) w społeczeństwie polskim.

TEZA 15

ŚREDNIA: 6,86

Regiony, które będą dbały o obecność obszarów objętych ochroną, będą preferencyjnie traktowane przy pozyskiwaniu środków unijnych i innych grantów rozwojowych.

TEZA 1

ŚREDNIA: 6,73

Okolo 20-30% obszarów rolniczych wykazuje trwałe tendencje spadkowe w zakresie produktywności w ciągu ostatnich 20 lat. Wynika to głównie z użytkowania ziemi i wody, a także ze złych praktyk zarządzania. Jeśli tendencje te będą się pogłębiać, w perspektywie najbliższych dekad bezpieczeństwo żywnościowe Polski będzie zagrożone.

TEZA 11

ŚREDNIA: 6,4

Powstanie system dopłat unijnych do obszarów chronionych – zarówno dla własności prywatnych, zarządców reprezentujących Skarb Państwa, jak i samorządów.

TEZA 10

ŚREDNIA: 6,3

Kwestie związane z odpowiedzialnością za wdrażanie wytycznych unijnych dotyczących ochrony klimatu (w tym obszarów chronionych) będą jedną z głównych osi sporu między rządem centralnym a samorządami.

TEZA 5

ŚREDNIA: 6,95

Wymieranie dużej liczby gatunków będzie miało decydujący wpływ na światowe bezpieczeństwo żywnościowe, ponieważ ograniczy możliwość trwałego dostarczania żywności przez uprawy na lądzie oraz morza i oceany.

„Ten proces już jest widoczny, choćby pod postacią zaniku owadów zapylających.. Znane są obszary, gdzie celem zapylenia upraw, przewożone są pasieki z innych, odległych miejsc, o ręcznym zapyleniu w Chinach nie wspominając. Równie widoczne jest to w przełowieniu naszych wód, w tym rzek i jezior, gdzie sytuacja jest tragiczna. Skład gatunkowy został zaburzony – ubytek dużych ryb drapieżnych przekłada się na przyspieszenie eutrofizacji.”

TEZA 12

ŚREDNIA: 6,82

Wojna w Ukrainie i światowy kryzys energetyczny radykalnie przyspieszą w Polsce rozwój systemu energetycznego opartego na odnawialnych źródłach energii.

TEZA 14

ŚREDNIA: 6,56

Wzrośnie potencjał turystyki przyrodniczej. Potrzeba korzystania z terenów ochrony ścisłej będzie konkurować z popularnymi obecnie w Polsce formami turystyki nadmorskiej i górskiej.

„Ten trend będzie się nasilał, co już widać po frekwencji odwiedzających parki narodowe i inne obszary o wysokiej wartości przyrodniczej. Należy rozważyć i podjąć decyzje, na jakich zasadach tereny te będą udostępniane, przy czym bezwzględnie kierować się interesem ochrony przyrody. Turystyka może być dopuszczona jedynie pod tym warunkiem. Jednocześnie jest sporo obszarów atrakcyjnych przyrodniczo, które nie kwalifikują się do ochrony w ramach ochrony ścisłej, o wysokich wartościach przyrodniczych, takich jak podmokłe pastwiska, murawy kserotermiczne czy nieużytkowane kamieniołomy, często chronione systemem obszarów Natura 2000 lub w innej formie. Należy podjąć działania, by część ruchu generowanego przez turystykę przyrodniczą przekierować na te obszary. Takie obszary często są mniej wrażliwe na liczną obecność ludzi, jednocześnie mogą być źródłem dochodów dla społeczności lokalnej, co wzmocniłoby chęć uprawy w taki sposób, by przy okazji chronić przyrodę. Oczywiście i na tych obszarach należałoby wprowadzić zasady zwiedzania, by nie wyrządzić szkód przyrodniczych (i rolniczych). Jednocześnie przydałaby się grupa doradców, którzy pomogliby zorganizować ruch turystyczny w okolicy”.

TEZA 8

ŚREDNIA: 6,0

Pełne wdrażanie polityk środowiskowych (w tym utworzenie wymaganej przez Unię Europejską powierzchni obszarów chronionych) będzie warunkiem koniecznym członkostwa w Unii Europejskiej.

TEZA 20

ŚREDNIA: 5,39

Konieczność przeciwdziałania zmianom klimatycznym i kryzysowi ekologicznemu stanie się tak palącą, że będzie trzeba sięgnąć po wszystkie możliwe środki akumulacji węgla, renaturyzację, odbudowę ekosystemów, reintrodukcję gatunków, walkę z obcymi gatunkami inwazyjnymi, odkładając na bok idee „rozwoju gospodarczego”, „sprawiedliwości w transformacji”, „ochrony miejsc pracy”.

„Ochrona środowiska bez zakotwiczenia w kwestiach społecznych i ekonomicznych raczej nie stanie się dominującą wizją spojrzenia na świat. Nie wyklucza to dyskusji o kwestiach takich jak np. granice wzrostu, ale mało kto będzie gotów na obniżkę jakości życia w imieniu rozumianej abstrakcyjnie ochrony ekosystemów – nawet przy założeniu wzrostu świadomości społecznej, edukacji ekologicznej etc.”.

TEZA 7

ŚREDNIA: 4,5

Przeświadczenie, że ścisła ochrona przyrody jest wyrazem współczesnego myślenia o patriotyzmie, stanie się mainstreamem politycznym funkcjonującym w agendzie środowisk parlamentarnych i pozaparlamentarnych.

TEZA 9

ŚREDNIA: 4,5

W perspektywie najbliższych kilku dekad Polska znajdzie się poza Unią Europejską, co spowoduje spadek tempa wdrażania rozwiązań i polityk publicznych związanych z zieloną transformacją czy osiągnięciem neutralności klimatycznej.

TEZA 17

ŚREDNIA: 5,9

Zachowanie bioróżnorodności poprzez zwiększenie liczby terenów objętych ochroną ścisłą zmniejsza znacząco ryzyko wystąpienia w przyszłości zjawisk takich jak pandemia COVID-19.

TEZA 4

ŚREDNIA: 5,21

Stopniowe wyludnianie obszarów wiejskich i przemysłowych stworzy więcej przestrzeni dla natury, w tym również dla odtwarzania przyrody polegającej na pozostawieniu bez ingerencji człowieka jak największej powierzchni rozległych dzikich przestrzeni, aby naturalne procesy ponownie mogły tworzyć zróżnicowane krajobrazy, zniszczone ekosystemy mogły się regenerować, a mocno zmienione tereny były renaturyzowane.

„Wyludnianie się wsi niekoniecznie musi się przekładać na spontaniczną renaturyzację. W sytuacji, kiedy opłacalne rolnictwo to rolnictwo intensywne, wielkoskalowe oraz silnie zmechanizowane, mniej osób jest potrzebne do uprawiania znacznych powierzchni arealów gruntów rolnych”.

TEZA 13

ŚREDNIA: 4,5

Tworzenie obszarów ochrony ścisłej stanie się jednym z najchętniej eksplorowanych przez samorządowców i aktywistów postulatów polityki publicznych, ponieważ lokalne społeczności korzystać będą z benefitów wynikających z ponadprzeciętnej wartości przyrodniczej i lifestyle'owej terenów objętych ścisłymi formami ochrony przyrody (np. atrakcyjniejsze ceny mieszkań, potencjalne doплаты, dostęp do projektów rozwojowych itp.).

TEZA 6

ŚREDNIA: 4,0

Rynek użytkowego korzystania z zasobów leśnych (czyli pozyskanie drewna i zbioru runa) będzie się radykalnie zmniejszał.

ClientEarth
Prawnicy dla Ziemi

SCENARIUSZE PRZYSZŁOŚCI DZIKIEJ PRZYRODY W POLSCE

TRZY SCENARIUSZE ZAWARTE W NINIEJSZYM RAPORCIE OPRACOWANO NA PODSTAWIE BADAŃ KAMERALNYCH, WNIOSKÓW Z PANELI EKSPERCKICH I WYNIKÓW ANKIETY CAWI. TEGO TYPU PROGNOZ MOŻNA OCZYWIŚCIE ZAPROJEKTOWAĆ ZDECYDOWANIE WIĘCEJ. TRZY SCENARIUSZE ZEBRANE W NINIEJSZYM OPRACOWANIU MAJĄ POKAZAĆ MOŻLIWE KONSEKWENCJE DWÓCH PRZECIWSZTAWNYCH PODEJŚĆ DO OCHRONY PRZYRODY I JEJ ZASOBÓW — ZACHOWANIE STATUSU QUO VS. ZINTENSYFIKOWANIE DZIAŁAŃ NA RZECZ OCHRONY BIORÓŻNORODNOŚCI, ORAZ POKAZAĆ SZANSE ROZWOJOWĄ, JAKĄ ZWIĘKSZONE AMBICJE W OCHRONIE PRZYRODY STANOWIĄ DLA SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH.

SCENARIUSZE DOTYKAJĄ RÓŻNYCH POZIOMÓW — OD GLOBALNEGO DO LOKALNEGO, I RÓŻNYCH OBSZARÓW ŻYCIA SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO.

SCENARIUSZ I

BIOLOGICZNA DYSTOPIA

GOSPODARKA

Z uwagi na zmianę klimatu oraz zmianę zasięgów występowania poszczególnych gatunków zmniejszy się powierzchnia gruntów nadających się do uprawy roślin – zarówno wykorzystywanych w przemyśle spożywczym, jak i wytwarzaniu pasz dla zwierząt. Częstsze występowanie ekstremalnych zjawisk pogodowych i niekorzystne zmiany warunków wodnych przyczynią się z jednej strony do obniżenia produktywności rolnictwa i wzrostów cen żywności, z drugiej strony - do spadku opłacalności działalności rolniczej, szczególnie w przypadku małych i średnich gospodarstw. Dla Polski będzie to oznaczało konieczność wyspecjalizowania się w produkcji roślin GMO, które dzięki swoim właściwościom będą lepiej dostosowane do zapylania przez różne gatunki owadów, odporne na nowe pasożyty czy ostrzejsze warunki pogodowe. Doprowadzi do dominacji wielkoobszarowych upraw monokulturowych, co pogłębi degradację krajobrazów rolniczych zarówno w kontekście ich bioróżnorodności, jak i atrakcyjności turystycznej. **W efekcie mniejsze miasta i wsie będą zagrożone społeczno-ekonomiczną zapaścią i wyludnieniem.**

Rosnące tempo zmian klimatycznych przełoży się na **ogromne koszty dla światowych gospodarek**. Aż dla 1600 miast liczących ponad 300 tysięcy mieszkańców i mieszkankę powódzie są aktualnie największym zagrożeniem naturalnym. W 2019 roku powódzie przyczyniły się do strat sięgających niemal 46 miliardów USD i do 4500 zgonów na całym świecie. Według danych Banku Światowego przeszło 1,47 miliarda ludzi jest dziś narażonych na ekonomiczne konsekwencje tego zjawiska, a **600 milionów już dziś żyje poniżej granicy ubóstwa⁹. Przepaść pomiędzy biednymi i bogatymi pogłębi się również w Polsce.** Wraz ze wzrostem nierówności społecznych w miastach nasili się przestęp-

- **Niedostateczna ochrona dzikiej przyrody przyspieszy tempo zmian klimatycznych, co przełoży się na wyższe koszty dla gospodarki, a w konsekwencji wzrost poziomu ubóstwa i zmianę stylu życia ludzi.**
- **Pojawi się zjawisko migracji klimatycznej, a Polska będzie musiała zmierzyć się z nowymi wyzwaniami gospodarczymi i społecznymi.**
- **Zubożenie zasobów naturalnych spowoduje, że zniknie część zawodów, wzrośnie natomiast zapotrzebowanie na te związane z zarządzaniem kryzysowym.**

czość, a spadnie poczucie bezpieczeństwa i jakości życia. Towarzystwa ubezpieczeniowe będą musiały wprowadzić nowe produkty, które lepiej odpowiedzą na potrzeby dynamicznego, niespokojnego świata – niosącego zarówno zagrożenia dla praworządności, jak i coraz częstszych katastrof naturalnych.

Na podstawie danych z raportu Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) ekspertki i eksperci z Climate Central opracowali interaktywną mapę, która pokazuje, jak będzie wyglądał świat w 2050 roku. **Wśród polskich miast, które do 2050 roku doświadczą poważnych problemów z zalewaniem, znajdują się m.in. Gdańsk, Elbląg czy Nowy Dwór Gdański⁹.** Z każdym rokiem polskie wybrzeże będzie coraz mniej różnorodne i coraz bardziej zagrożone zalewaniem. Spowoduje to nie tylko straty finansowe, lecz także **zubożenie bazy noclegowej, zmniejszenie atrakcyjności turystycznej regionu oraz konieczność zmiany miejsca zamieszkania lokalnych społeczności.**

ZDROWIE

Dane WWF wskazują, że zaledwie w ciągu pięciu dekad światowa populacja fauny i flory zmniejszyła się o 69%¹⁰. Takie tempo zmian wpłynie istotnie na wiele sektorów gospodarki. Compendium informacyjne „Działania w obronie interesów natury” opracowane przez Komisję Europejską podaje, że utrata bioróżnorodności oznacza np. mniejsze szanse na opracowywanie nowych leków. Obecnie ok. 70% medykamentów przeciwnowotworowych to produkty naturalne lub syntetyczne, ale bazujące na naturalnych składnikach¹¹.

⁷ World Resources Institute, New Data Shows Millions of People, Trillions in Property at Risk from Flooding – But Infrastructure Investments Now Can Significantly Lower Flood Risk [Press release], 23 April 2020, <https://www.wri.org/news/release-new-data-shows-millions-people-trillions-property-risk-flooding-infrastructure>

⁸ Rentschler, Jun Erik and Melda Salhab, “1.47 billion people face flood risk worldwide: for over a third, it could be devastating”, World Bank Blogs, 2020, <https://blogs.worldbank.org/climatechange/147-billion-people-face-flood-risk-worldwide-over-third-it-could-be-devastating>

⁹ https://coastal.climatecentral.org/map/8/16.6921/54.2753/?theme=sea_level_rise&map_type=year&basemap=roadmap&contiguous=false&elevation_model=best_available&forecast_year=2100&pathway=ssp3rcp70&percentile=p50&refresh=true&return_level=return_level_1&r1_model=gts&rslr_model=ipcc_2021_med

¹⁰ <https://www.wwf.pl/living-planet-report-2022>

¹¹ Działania w obronie interesów natury - Compendium informacyjne, Komisja Europejska

GOSPODARKA

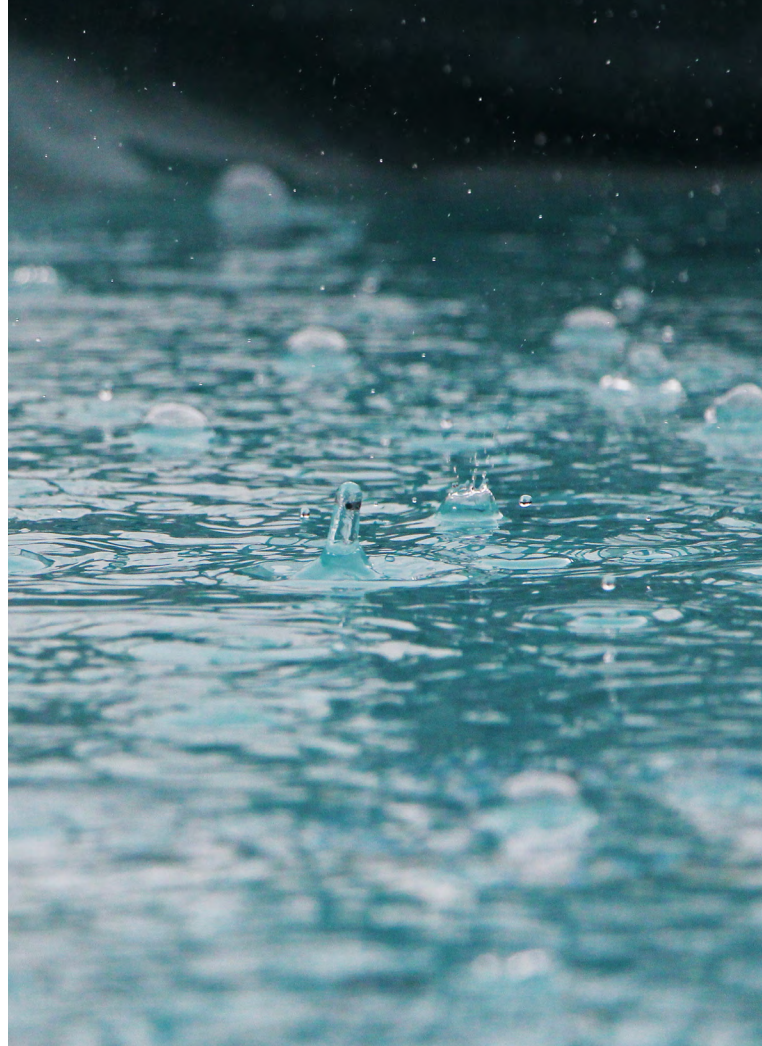
Wskutek tego **rynek farmaceutyczny znacznie się zmieni, będziemy zmuszeni poszukiwać nowych substancji czynnych i terapii**. Społeczeństwo będzie coraz częściej sięgać po sztucznie wytwarzane produkty. Z powodu malejącej dostępności naturalnych środków znacznie wzrośnie cena tego typu specyfików, przez co staną się one dobrem luksusowym, na które pozwolić sobie będą mogli tylko nieliczni, zamożni mieszkańcy i mieszkanki kraju. Producentki i producenci będą zmuszeni do reorientacji swojej działalności, co może skutkować utratą części klientek i klientów, zorientowanych wyłącznie na tradycyjne, naturalne metody leczenia. Taka sytuacja doprowadzi do upadku wielu firm, które nie zmieniają w porę swojej strategii biznesowej.

Utrata bioróżnorodności przełoży się również na poważne niedostatków w zarządzaniu ryzykiem przenoszenia chorób odzwierzęcych. **Wskutek tego wirusy będą aktywne dłużej, a przez świat przechodzić będą kolejne pandemie o skali porównywalnej do tej wywołanej przez SARS-CoV-2.**

RYNEK PRACY

Zubożenie ekosystemów spowoduje, że część zawodów, które uprawiamy dziś, zaniknie. Pracownicy i pracownicy niektórych sektorów takich jak rolnictwo, rybołówstwo czy turystyka będą musieli **zmienić miejsce zamieszkania z uwagi na klimat czy niewystarczające zasoby lub zupełnie się przebranżowić**. Wskutek coraz trudniejszych warunków życia w miastach, wynikających z pogarszającej się jakości powietrza i częstszych ekstremalnych zjawisk pogodowych zmienić się może również rynek pracy w części dużych miast. Mieszkańcy i mieszkanki aż 414 spośród 576 największych metropolii są narażeni na wysokie bądź nawet skrajne ryzyko przez zanieczyszczenia, ograniczony dostęp do wody pitnej, ekstremalne upały czy katastrofy naturalne¹². Już w lipcu 2018 roku niemal 58% miast na świecie doświadczyło zagrożeń takich jak cyklony, powódzie, susze, erupcje wulkanów czy trzęsienia ziemi¹³.

Pogarszające się warunki życia mieszkańców w niektórych ośrodkach miejskich mogą doprowadzić do odpływu ludności z większym kapitałem społecznym i ekonomicznym, w efekcie czego miasta te mogą zacząć doświadczać niedoborów wyspecjalizowanych pracowników. W niektórych miastach będziemy mieć do czynienia z urbanizacją terenów podmiejskich na dużą skalę i efektem niekontrolowanego „rozlewania się” miast. Tempo tego procesu sprawi, że będziemy się musieli zmierzyć z niewystarczającą organizacją transportu publicznego, brakiem przygotowania infrastruktury drogowej czy podłączeń osiedli do sieci ciepłowniczych, wodociągowych czy kanalizacyjnych. Problem ten dotyczyć będzie już nie tylko okolic największych metropolii – Warszawy, Krakowa,

Wrocławia, Trójmiasta czy Łodzi, lecz także miast o znaczeniu subregionalnym. Tendencja ta znacznie wpłynie na rozwój infrastruktury podmiejskiej.

Coraz częstszym zjawiskiem będzie **migracja klimatyczna. Dla Polski będzie to oznaczać napływ wielu tysięcy ludzi z różnych regionów świata, co będzie stanowiło kolosalne wyzwanie mieszkaniowe, gospodarcze, polityczne i społeczno-kulturowe.** Na rynku pracy pojawią się tysiące nowych osób z różnorodnym kapitałem kulturowym, wykształceniem i doświadczeniem zawodowym. Migracja będzie jednym z kluczowych tematów na agendzie politycznej wszystkich kluczowych partii w Polsce i krajów UE.

¹²UN Department of Economic and Social Affairs. Exposure and vulnerability to natural disasters for world's cities, 2019. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/technical/TP2019-4.pdf>

¹³The Global Commission on the Economy and Climate, The 2018 Report of the Global Commission on the Economy and Climate: Unlocking the inclusive growth story of the 21st century, 2018. <https://newclimateeconomyreport/2018/>

SCENARIUSZ II

BIORÓŻNORODNOŚĆ JAKO ŹRÓDŁO DOBROBYTU

Różnorodność biologiczna jest dobrem publicznym, które niełatwo jest wycenić ekonomicznie, dlatego jej wartość nie jest zwykle uwzględniana w realizacji polityk publicznych. Jednak ma ona ogromny wpływ na gospodarkę.

Z jednej strony oferuje kluczowe usługi (tzw. usługi ekosystemowe), które w razie ich braku wiązałyby się z wydatkami niemożliwymi do poniesienia przez społeczeństwo. Z drugiej zaś może **generować bogactwo i ograniczać ubóstwo, na przykład poprzez wpływy płynące z usług środowiskowych, zrównoważoną eksploatację zasobów naturalnych i turystykę opartą na przyrodzie**. W Kostaryce (jednym z najbardziej zróżnicowanych biologicznie krajów naszej planety) w latach 1940-1970 wycięto około jedną czwartą lasów znajdujących się na terenie tego kraju i przekształcono je w uprawy i pastwiska. Sytuacja zmieniła się radykalnie w latach 70., kiedy różnorodność biologiczna zaczęła być postrzegana jako dobro samo w sobie. Obecnie ponad 25% powierzchni Kostaryki to obszary chronione, a zarządzanie nimi jest podzielone między rząd i właścicielki oraz właściciele gruntów. Korzyści z ekoturystyki oraz płacenie przez rząd za usługi środowiskowe sprawiają, że właścicielkom i właścicielom gruntów bardziej opłaca się zachować cenny ekosystem w naturalnej formie niż prowadzić na danym terenie gospodarkę i np. pozyskiwać drewno.

Szacunki wskazują, że wartość usług ekosystemowych¹⁴ dostarczanych ludziom przez morskie obszary chronione, w tym sieć Natura 2000, wynosi nawet do 1,5 mld EUR rocznie tylko dla państw Unii Europejskiej. Mogłaby ona wzrosnąć nawet do 3,2 mld EUR rocznie, gdyby ochroną objąć 10% obszarów morskich, a przy ochronie 20% – nawet do 6,5 mld EUR¹⁵.

- **Zwiększanie liczby obszarów objętych ochroną ścisłą będzie generować zyski i ograniczać ubóstwo np. poprzez rosnące wpływy płynące z usług ekosystemowych, zrównoważoną eksploatację zasobów naturalnych i turystykę opartą na przyrodzie.**
- **Budowa sprawnej, dobrze prosperującej i neutralnej klimatycznie gospodarki, zmniejszającej poziom zanieczyszczeń, przywracającej różnorodność biologiczną oraz chroniącą kapitał naturalny będzie miała duże znaczenie dla silnej pozycji Polski w UE.**

MECHANIZMY RYNKOWE W SŁUŻBIE BIORÓŻNORODNOŚCI

Chociaż wiele osób odnosi krótkoterwale korzyści z działań prowadzących do utraty różnorodności biologicznej, to koszty ponoszone przez społeczeństwo w związku z tymi zmianami są często wyższe. Nawet gdy nasza wiedza o korzyściach i kosztach konkretnego przedsięwzięcia jest niepełna, należy wziąć pod uwagę to, że koszty związane ze zmianami, jakie spowoduje ono w ekosystemie mogą być bardzo wysokie, a zmiany nawet nieodwracalne. **Odtworzenie ekosystemu jest zazwyczaj znacznie bardziej kosztowne niż jego ochrona w pierwotnej formie, rzadko też udaje się przywrócić całą lokalną różnorodność biologiczną i wszystkie funkcje danego systemu. Korzyści ekonomiczne z ochrony dzikiej przyrody często przewyższają w średnio- i długofalowej perspektywie potencjalne korzyści komercyjne uzyskane z intensywnej eksploatacji jej zasobów¹⁶.**

Aktywność gospodarcza na świecie wzrosła prawie siedmiokrotnie w latach 1950-2000. Przewiduje się, że do roku 2050 średni wzrost globalnego PKB wyniesie do 4,4%, a liczba ludności osiągnąć może 9,7 miliarda¹⁷. **Obecny kryzys różnorodności biologicznej, wynikający przede wszystkim ze wzrostu liczby ludności i coraz większej konsumpcji na osobę, prowadzi do wywierania zwiększonej presji na ekosystemy i różnorodność biologiczną. Tymczasem stosunek korzyści do kosztów wdrożenia skutecznego programu ochrony dzikiej przyrody szacowany jest na co najmniej 100:1¹⁸.**

¹⁴ Usługi ekosystemowe – bezpośredni wkład ekosystemów w dobrostan ludzi, czyli prościej mówiąc korzyści, czy też dochód, który człowiek czerpie ze środowiska naturalnego.

¹⁵ Unia Europejska, The economic benefits of the Natura 2000 Network: Synthesis report 2012, 2013.

¹⁶ Holmes, T. P., Bowker, J. M., Englin, J., Hjerpe, E., Loomis, J. B., Phillips, S., & Richardson, R. 2016. A synthesis of the economic values of wilderness. Journal of Forestry 114(3): 320-328

¹⁷ Według przewidywań Departamentu Spraw Gospodarczych i Społecznych ONZ.

¹⁸ Balmford, A., Bruner, A., Cooper, P., Costanza, R., Farber, S., Green, R. E., ... & Turner, R. K. 2002. Economic reasons for conserving wild nature. Science, 297(5583), 950-953

SYNERGIA BIOLOGII I TECHNOLOGII

Technologie cyfrowe (takie jak internet rzeczy, uczenie maszynowe i sieci neuronowe czy technologia tworzenia sprzężonych modeli cyfrowych typu Digital Twin) mogą odegrać znaczącą rolę w osiągnięciu neutralności klimatycznej, redukcji zanieczyszczeń i przywróceniu różnorodności biologicznej. Nowoczesne technologie poprawiają efektywność wykorzystywania zasobów dzięki pomiarowi i kontroli nakładów, a także wspierają będą monitorowanie i weryfikację emisji gazów cieplarnianych na potrzeby ustalania cen paliw kopalnych. Efektywne energetycznie zarządzanie danymi przyspieszy postęp w kierunku bardziej cyrkularnej gospodarki i zrównoważonego rozwoju.

Kryzys klimatyczny i środowiskowy, zmiany demograficzne i niestabilność geopolityczna staną się wyzwaniem również dla rolnictwa w Polsce i Unii Europejskiej. **Bez odpowiednich działań politycznych światowe emisje pochodzenia rolniczego mogą wzrosnąć nawet o 15-20% do roku 2050²¹.** Przewiduje się jednocześnie, że do tego czasu 10% światowego obszaru nadającego się obecnie pod uprawy i hodowlę stanie się niemożliwe do użytkowania z uwagi na czynniki klimatyczne. **W nowym kontekście geopolitycznym UE będzie musiała zmniejszyć swoją zależność od importu pasz, nawozów i innych środków produkcji bez uszczerbku dla wydajności i bezpieczeństwa żywnościowego** przy jednoczesnym rozwiązaniu problemu braku bezpieczeństwa żywnościowego w krajach partnerskich o niskich dochodach. Długoterminowe skutki agresji militarnej Rosji na Ukrainę, m.in. w zakresie energii, żywności, gospodarki, bezpieczeństwa, obrony i geopolityki wpłyną na realizację celów UE związanych z ochroną środowiska naturalnego.

Rynek może jednak pomóc zachować niektóre aspekty różnorodności biologicznej i wesprzeć jej zrównoważone wykorzystanie. W wielu krajach coraz powszechniejsze stają się zachęty podatkowe, ułatwienia, programy zbywalnych pozwoleń na rozwój oraz ustalenia umowne (np. między właścicielami gruntów w górnym biegu rzeki a osobami korzystającymi z usług działu wodnego), które często okazują się przydatne w ochronie gruntów i usług ekosystemowych. Na przykład w latach 1996-2001 wspomniana już **Kostaryka przekazała właścicielkom i właścicielom gruntów 30 milionów dolarów na utworzenie lub ochronę ponad 280 000 hektarów lasów i ich usług środowiskowych²².** W 2009 roku Fińskie Służby Dziedzictwa Naturalnego i Fiński Instytut Leśny przeprowadziły krajową ocenę wpływu ekonomicznego turystyki przyrodniczej i działalności rekreacyjnej na lokalną gospodarkę. Zgodnie z badaniem, **roczne przychody wytworzone przez osoby spędzające czas w parkach narodowych wyniosły 70,1 mln EUR i wspierały lokalne zatrudnienie.** Oszacowano, że **1 EUR z inwestycji publicznych na chronione obszary zapewniało zwrot 20 EUR²³.** Podobnie, dobrze zaprojektowane rynki handlu emisjami CO₂ **mogą stanowić zachętę do wprowadzania dobrze zaprojektowanych form ścisłej ochrony przyrody.** W świecie zmierzającym do zdecentralizowanego podejmowania decyzji, regulacje rynkowe mogą być kluczowe dla gospodarki, zrównoważonego rozwoju i zachowania bioróżnorodności.

Te i inne przyszłe wyzwania nie odwrócą jednak uwagi Unii od jej długoterminowych celów ekologicznych, w tym ochrony bioróżnorodności. **Wdrożenie odpowiednio zastosowanych technologii cyfrowych umożliwi inteligentne i bardziej ekologiczne rolnictwo:** m.in. zmniejszenie zużycia wody, pestycydów, nawozów i energii. Firmy będą korzystały z danych, aby zarządzać dywersyfikacją produktów czy zwalczać szkodniki. Platformy cyfrowe ułatwiające lokalną dystrybucję i zapobiegające marnotrawstwu żywności pobudzą lokalną produkcję i skrócą obieg konsumpcji. Otwarte rolnicze platformy cyfrowe zapewnią podstawę bezpiecznej i godnej zaufania wymiany danych i usług cyfrowych, takich jak np. rolnictwo precyzyjne.

Lepsze zrozumienie relacji między transformacją ekologiczną i cyfrową będzie miało kluczowe znaczenie dla efektywnego członkostwa Polski w UE. Będzie to wymagało m.in. skupienia się na realizacji celów długoterminowych UE. Oznaczać to będzie potrzebę budowania sprawnej, dobrze prosperującej i neutralnej klimatycznie gospodarki, zmniejszającej poziom zanieczyszczeń, przywracającej różnorodność biologiczną i chroniącą kapitał naturalny.

²¹ T Porras, David N Barton, Miriam Miranda, Adriana Chacón-Cascante, Learning from 20 years of Payments for Ecosystem Services in Costa Rica, Shaping Sustainable Markets Papers, IIED 2013

²² Cielowiek i Natura 2000. Jak zdrowa przyroda pomaga człowiekowi: <https://pl.boell.org/sites/default/files/2022-11/jak-zdrowa-przyroda-pomaga-czlowiekowi.pdf>

²³ PCC, Impacts, Adaptation and Vulnerability. Working Group II Contribution to the Intergovernmental Panel on Climate Change Sixth Assessment Report 2022.

ZRÓWNOWAŻONA TRANSFORMACJA

Dobrze zaplanowana i wdrożona mapa obszarów objętych ścisłymi formami ochrony przyrody pomoże w strategicznym pozycjonowaniu Polski na arenie europejskiej jako kraju innowacyjnego i sprawnego administracyjnie. Będzie to szło w parze ze sprawiedliwą transformacją.

Jednym ze strategicznych celów dla Polski stanie się zwiększenie koordynacji między porozumieniami dotyczącymi środowiska a porozumieniami gospodarczymi i handlowymi. Umowy międzynarodowe są niezbędne do rozwiązywania problemów związanych z ekosystemami, które przekraczają granice państw, ale liczne przeszkody osłabiają ich obecną skuteczność. Kwestie różnorodności biologicznej w rolnictwie, rybołówstwie i gospodarce leśnej w wielu krajach należą do kompetencji poszczególnych ministerstw. **Aby zachęcić do zrównoważonego wykorzystania i ochrony różnorodności biologicznej, ministerstwa te muszą ustanowić proces zachęcający i wspierający rozwój polityk międzysektorowych. Niezbędna stanie się większa integracja działań sektorowych.**

ZDROWIE

Kontakt z przyrodą i aktywność fizyczna na tonie natury mają pozytywny wpływ na zdrowie człowieka – wykazano, że kontakt z przyrodą zapobiega i wspomaga leczenie wielu chorób cywilizacyjnych, w tym nadciśnienia, chorób kardiologicznych czy cukrzycy typu II²². Nawet stosunkowo krótki kontakt z naturalnym otoczeniem pozytywnie wpływa na funkcje poznawcze ludzkiego mózgu – 50-minutowy spacer na tonie przyrody przynosi korzyści w postaci zwiększenia wydajności pamięci roboczej, nie obserwuje się natomiast takiego efektu u ludzi, którzy podobny czas spędzili na spacerze przez miejskie ulice. Należy przy tym pamiętać, że o pozytywnym wpływie przyrody na dobrostan człowieka decyduje jej różnorodność – wykazano, że im większe bogactwo ptaków w krajobrazie, tym większe zadowolenie z życia zamieszkujących go ludzi – zależność ta jest bardzo duża i ma siłę porównywalną do siły związku pomiędzy satysfakcją ludzi i ich dochodami²³.

Objęcie obszarów ochroną ścisłą przyniesie zatem nieocenione korzyści dla zdrowia publicznego w kraju, w którym proces ten zostanie sprawnie wdrożony. Zmniejszenie różnorodności biologicznej i ryzyko przyszłych pandemii mają wiele wspólnych przyczyn, takich jak degradacja lasów i fragmentacja siedlisk. Kryzys COVID-19 to kolejny sygnał ostrzegawczy, który potwierdza, że różnorodność biologiczna ma podstawowe znaczenie dla zdrowia ludzi i jest kluczowa dla zrównoważonego rozwoju. **Efektywna polityka zachowania różnorodności biologicznej zmniejszy ryzyko przyszłych pandemii, angażując przy tym niewielki procent kosztów ekonomicznych i społecznych, które trzeba byłoby ponieść w przypadku jej wystąpienia.**

²²Twohig, Bennett C., Andy Jones A. 2018. The health benefits of the great outdoors: A systematic review and meta-analysis of greenspace exposure and health outcome. *Environmental Research* 166: 628–637

²³J.Methorst, K. Rehdanz, T. Mueller, B. Hansjürgens, A. Bonn, K. Böhmig-Gaese. The importance of species diversity for human well-being in Europe. *Ecological Economics*, 2021, vol. 181.

SAMORZĄDOWA IDYLLA

Unia Europejska będzie trwać w obecnym kształcie instytucjonalnym. Przeżyje kryzys gospodarczy związany z pandemią COVID-19, podwyższoną inflacją utrzymującą się na średnim dwucyfrowym poziomie przez ponad dekadę i trudną sytuację na rynku energetycznym, która trwale podniosła ceny surowców i zmusiła państwa do znacznego przekształcenia swoich polityk w tym zakresie. UE zgodnie z pierwotnym planem prowadzić będzie także długoletni, rozłożony na lata proces włączenia do swoich struktur odbudowującej się po wojnie Ukrainy. Zasadniczo będzie dzielić się jednak na opisywaną już lata wcześniej w dyskursie publicystycznym „Unię dwóch prędkości”.

Z jednej strony będziemy mieli w niej **państwa stawiające na wysoką dynamikę integracji** – na czele z Niemcami, Francją, krajami Beneluksu i prymusami dawnej postsocjalistycznej Europy, Czechami i Słowacją, z drugiej – kraje optujące za tak zwaną **asertywną suwerennością** – których liderami będą Polska, Węgry i Włochy.

Nad Wisłą odsetek badanych popierających członkostwo w UE będzie utrzymywał się na poziomie ok. 50%. Co trzeci Polak i Polka będzie wyraźnie przeciwko członkostwu naszego kraju w UE.

SAMORZĄDY RAMIĘ W RAMIĘ Z INSTYTUCJAMI UE

Jedną z kluczowych przyczyn sporu między dwiema grupami państw stanie się stosunek wobec **unijnej strategii ekologicznej zoperacjonalizowanej przed laty założeniami Zielonego Europejskiego Ładu**. W wyniku erozji kolejnych programów unijnych i faktycznego ignorowania kluczowych zagadnień integracji – Komisja Europejska stworzy zupełnie nowe, bezpośrednie kanały komunikacji, implementacji prawa i dystrybucji środków wraz z kluczowymi metropoliami oraz miastami krajów asertywnej suwerenności.

Ciężar wdrażania polityki klimatycznej, energetycznej, transportowej na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej wezmą na siebie już nie instytucje rządowe, usatysfakcjonowane utrzymaniem zasad jednolitego rynku

- **Samorządy staną się aktywnymi graczami odpowiedzialnymi za wzmocnienie obszarów chronionych w Europie i odbudowę ekosystemów.**
- **Samorządy wezmą na siebie ciężar wdrażania polityki klimatycznej, energetycznej, transportowej na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej.**
- **Miasta i regiony aktywnie działające na rzecz pielęgnowania oraz rozszerzania obszarów objętych ścisłymi formami ochrony przyrody będą preferowane w kontekście pozyskiwania funduszy w kolejnych perspektywach unijnych.**

wewnętrznego, tylko samorządy największych miast i regionów, takich jak **Warszawa, Wrocław, Gdańsk, Budapeszt, Mediolan czy Rzym**. Instytucjonalnie i kompetencyjnie wzmocnią się także największe organizacje i stowarzyszenia miast takie jak Unia Metropolii Miast Polskich.

SAMORZĄDY RAMIĘ W RAMIĘ Z INSTYTUCJAMI UE

Samorządy staną się aktywnymi graczami odpowiedzialnymi za wzmocnienie obszarów chronionych w Europie i odbudowę ekosystemów. Miasta i regiony, które będą stać na straży ochrony funkcjonujących w ich obszarach bądź w bliskim sąsiedztwie obszarów ochrony ścisłej, zyskają większą dynamikę rozwoju gospodarczego poprzez dostęp do środków unijnych.

W nowym porządku wykreowanym przez Unię dostęp do funduszy wymagać będzie wykazania efektywnej dbałości o te tereny na etapie konstrukcji wniosków. **Kluczowe stanie się pielęgnowanie obszarów o wysokiej wartości przyrodniczej, wdrażanie i realizacja założeń „starego” unijnego planu odbudowy zasobów przyrodniczych, w tym ścisła ochrona najcenniejszych miejsc, renaturyzacja obszarów zdegradowanych i ekosystemów bogatych w węgiel.**

Najbardziej rozwinięte miasta oraz aglomeracje krajów asertywnej suwerenności **będą realizować politykę klimatyczną Unii Europejskiej określoną w zmienionym na potrzeby nowego porządku Zielonym Ładzie**. Utworzą ambitne programy niskoemisyjnego miejskiego i subregionalnego transportu publicznego i poprawy efektywności energetycznej budynków komunalnych. Staną się jeszcze atrakcyjniejsze w kontekście lokalizowania nowych, zielonych inwestycji.

W odpowiedzi na bardzo dynamicznie rosnący negatywny wpływ czynników cywilizacyjnych na zdrowie psychiczne (depresja, na którą choruje ok. 6 mln Polek i Polaków, jest obecnie najczęściej występującą chorobą na świecie) **intensywnie rozwiną swoją ofertę w ramach turystyki przyrodniczej opartej o obszary objęte ścisłymi formami ochrony przyrody**, na trwałe zmieniając model korzystania z zasobów turystycznych.

**JAK UNIKNAĆ
CZARNYCH SCENARIUSZY
I WYKORZYSTAĆ
POTENCJAŁ OCHRONY
PRZYRODY?**

KRYZYS RÓŻNORODNOŚCI BIOLOGICZNEJ I KRYZYS KLIMATYCZNY SĄ FAKTEM. CO GORSZA, NAPĘDZAJĄ SIĘ WZAJEMNIE POPRZEZ ZŁOŻONĄ SIĘ SPRZĘŻEN ZWROTNYCH. DOSTĘPNA WIEDZA NAUKOWA I EKSPERCKA WSKAZUJĄ JEDNOZNACZNIE, ŻE OD NASZEJ REAKCJI NA TE REALIA ZALEŻĄ NASZE PRZYSZŁE BEZPIECZEŃSTWO, DOBROBYT I DOBROSTAN - OD JEDNOSTEK POCZĄWSZY, PRZEZ SPOŁECZNOŚCI LOKALNE, NA CAŁYCH SPOŁECZEŃSTWACH SKOŃCZYWSZY.

Mamy do wyboru dwa zasadnicze scenariusze: pierwszy, w którym kontynuacja eksploatacji przyrody na dotychczasowych zasadach z dużym prawdopodobieństwem doprowadzi nas do drastycznego pogorszenia warunków życia miliardów ludzi na całym świecie, w tym w Europie i w Polsce, i drugi, w którym nauczymy się czerpać korzyści z przyrody z poszanowaniem jej praw i potrzeb, co da nam szansę na spokojniejszą przyszłość.

Można i należy dyskutować o szczegółach tych wizji, które w złożonej i dynamicznie zmieniającej się rzeczywistości są często trudne do przewidzenia. Jednak ogólny obraz wyłaniający się z analizy dostępnych informacji jest jasny: **stoimy przed wyborem kluczowym dla naszej przyszłości i jeśli będzie to wybór błędny, pociągnie za sobą olbrzymie straty nie tylko dla przyrody, ale również dla gospodarki, życia społecznego, zdrowia publicznego i stabilności sytuacji politycznej na całym świecie.**

Z drugiej strony, jeżeli podejmiemy próbę adekwatnej odpowiedzi na kryzys różnorodności biologicznej i kryzys klimatyczny, możemy wprowadzić zupełnie nową jakość do naszego życia. Taka myśl przewodnia przyswieca Unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030 – jej hasłem jest „przywrócenie przyrody do naszego życia”. Strategia dostrzega stojące przed nami wyzwania i proponuje konkretne rozwiązania oparte na realizacji jasno wyznaczonych celów: utworzenie spójnej sieci obszarów chronionych – prawnej ochrony co najmniej 30% powierzchni lądowej UE i co najmniej 30% obszaru morskiego UE, w tym objęcie 1/3 powierzchni (10% lądów i mórz UE) wspomnianych obszarów ochroną ścisłą; efektywne zarządzanie i monitorowanie obszarów chronionych; odtwarzanie zdegradowanych ekosystemów, w tym tych, które groma-

dzą duże ilości węgla i mogą nas wesprzeć w walce ze zmianami klimatu. Każde państwo członkowskie UE, adekwatnie do swoich wartości przyrodniczych i potencjału odbudowy przyrody, powinno przyczynić się do uzupełnienia europejskiej sieci obszarów chronionych.

Według Światowej Bazy Danych o Obszarach Chronionych obszary chronione pokrywają obecnie 26% obszaru lądowego Unii Europejskiej i 12% jej mórz. W Polsce jest to odpowiednio: 39,6% lądu i 21,8% morza. Jednak nie wszystkie z tych obszarów spełniają kryteria „chronionych obszarów przyrodniczych” w rozumieniu Strategii – obliczenia organizacji pozarządowych dla Polski sugerują, że „obszary chronione” w rozumieniu Strategii zajmują obecnie 23,5% powierzchni lądowej Polski i 18,55% morskich wód zewnętrznych, natomiast ochroną ścisłą w rozumieniu Strategii objęte jest jedynie około 1,5% powierzchni lądowej naszego kraju.

Jak widać, mamy jeszcze wiele do zrobienia. Na szczęście w Polsce dysponujemy zarówno potencjałem przyrodniczym, jak i narzędziami prawnymi, aby wesprzeć realizację celów Strategii.

W pierwszej kolejności należy **zintensyfikować proces tworzenia parków narodowych i rezerwatów przyrody** – z dostępnych danych naukowych wynika, że jednych i drugich powinniśmy mieć dwukrotnie więcej niż obecnie. Szczególną rolę w tym procesie odgrywać będą społeczności lokalne i samorządy, i to dla nich wdrożenie Strategii w Polsce jest realną szansą na długofalowy rozwój. Czy tę szansę uda się wykorzystać? Foresight nie może udzielić odpowiedzi na tak postawione pytanie, ale myśląc o przyszłości nas wszystkich, pozostaje mieć nadzieję, że tak się stanie.

ClientEarth
Prawnicy dla Ziemi